

ЗАХИСТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ПОНЯТІЙНО- КАТЕГОРІАЛЬНОГО АПАРАТУ

ПОТОЦЬКИЙ Микола Юрійович - кандидат юридичних наук, заступник начальника відділу організації судового захисту прав Державного підприємства «Український інститут промислової власності», адвокат

Рассмотрены категории «нарушение», «непризнание», «оспаривание» и «посягательство» на право интеллектуальной собственности. Проанализированы положения Гражданского и Хозяйственного кодексов Украины, а также специальных законов в сфере интеллектуальной собственности относительно квалификации нарушения прав. Предложено возможное определение исследуемых категорий.

Ключові слова: право інтелектуальної власності, порушення, невизнання, оспорювання, посягання.

Постановка проблеми

Право інтелектуальної власності урегулює абсолютні відносини щодо результатів інтелектуальної діяльності – власнику прав протистоїть невизначене коло осіб, зобов'язаних утримуватись від незаконного використання об'єктів, яким надана правова охорона. Незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності являє собою сутність порушення права інтелектуальної власності. Однак, еволюція правосвідомості обумовлює розширення як змісту самого права інтелектуальної власності (правомочностей), так і діянь, які несуть несприятливі наслідки для власника прав, а отже, вимагають протидії – тобто захисту.

Захист прав, за загальним правилом, відбувається у судовому порядку, який регулюються процесуальними кодексами. Зазначені кодекси містять положення, згідно з яким право на звернення до суду має особа права або охоронювані законом інтереси

якої порушені, оспорені чи невизнанні. Спеціальні закони у сфері інтелектуальної власності, окрім визначення дій, які вважаються порушенням прав установлюють, що порушенням є також і «посягання» на права.

Слід зазначити, судові органи у своїх позиціях, викладених у відповідних актах не дають відповідей, на питання, що ж необхідно розуміти під порушенням, оспоренням, невизнанням і посяганням на права інтелектуальної власності.

Так, у постанові Пленуму Верховного Суду України від 18.12.2009 № 14 «Про судові рішення у цивільній справі» зазначено лише, що суд повинен встановити, чи були порушені, невизнані або оспорені права, свободи чи інтереси цих осіб, а якщо були, то вказати, чи є залучений у справі відповідач відповідальний за це [18]. Постанова Вищого господарського суду України лише посилається про статтю 15 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), згідно з якою кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання. А потім, наприклад «підставою для задоволення відповідних вимог є наявність фактичних обставин про вчинення цим відповідачем дій, які свідчать про порушення права інтелектуальної власності, невизнання цього права та посягання на нього», не конкретизуючи їх [17].

Отже, ні процесуальні кодекси, ні спеціальні закони, ні акти судових інстанцій не дають роз'яснення того, що вважається по-

рушенням, оспоренням, невизнанням права інтелектуальної власності чи посяганням на нього.

Аналіз останніх публікацій

У свій час науковці приділяли значну увагу теоретичним розробкам механізму охорони прав інтелектуальної власності. Як правило, вони акцентують свою увагу на механізмах захисту порушених прав (А.Перебойчук, О.Карнаух, С. Кругових, В.Коссак, В.Кузьменко, О.Безух і інші), на аспектах відповідальності за порушення (В.Дроб'язко, О.Головенко, Д.Гетманьцев, І.Степанов та інші), однак не піддають науковому аналізу понятійний апарат захисту прав, а саме змісту категорій «порушення», «оспорення», «невизнання» або «посягання» на права інтелектуальної власності.

Постановка завдання

Метою статті є дослідження змісту категорії «порушення», «оспорення», «невизнання» або «посягання» на права інтелектуальної власності, а також розроблення пропозицій щодо визначення кваліфікуючих ознак, за якими певне діяння може вважатися «порушенням, оспоренням, невизнанням чи посяганням на право інтелектуальної власності».

Виклад основного матеріалу дослідження

Нині усвідомлено, що порушення прав інтелектуальної власності спричиняють величезні збитки як конкретним власникам прав, так і економіці в цілому. Саме тому національним та міжнародними науковцями розробляються механізми захисту цих прав, а також попередження правопорушень. У той же час, удосконалення системи захисту не можливе без дослідження та усвідомлення сутності діянь, які можуть негативно вплинути на зазначене право, незаконно обмежити його реалізацію.

Частина перша статті 15 ЦК України наділяє кожну особу правом на захист свого цивільного права. Підставою для їх захисту є порушення, невизнання або оспорювання цивільного права. Зміст цих підстав захисту у коментованій статті не розкривається,

але він простежується у відповідних нормах статей, що регулюють ту чи іншу категорію абсолютних чи відносних правовідносин [2].

Невизнання цивільного права полягає у пасивному запереченні наявності в особи суб'єктивного цивільного права, зокрема, на майно, на право користування житлом, на спадщину, на частку в спільному майні, яке безпосередньо не завдає шкоди суб'єктивному праву, але створює непевність у правовому статусі носія суб'єктивного права. Водночас тут відсутнє звернення інших осіб до юрисдикційних органів про відсутність у особи цивільного права. Таким може бути невизнання нотаріусом правочинності наданого стороною правостановлювального документа [7, 36].

Оспорювання суб'єктивного цивільного права відображає такий стан правовідношення, коли суб'єктивне цивільне право заперечується у юрисдикційному органі. Якщо таким органом є суд, то носій оспорюваного права може вимагати його визнання, за допомогою звернення з зустрічним позовом тощо [7, 36].

Згідно з частиною першою статті 3 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів [3].

Коментуючи зазначене положення, Я.П. Зейкан зазначає, що гарантоване Конституцією України право громадян на судовий захист є надійною гарантією порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. У частині першій статті 3 ЦПК України більш точно сформульовано право на звернення до суду. Звернутися до суду за захистом може та особа, чії права, свободи або інтереси порушені, невизнані чи оспорюються.

Порушувати – робити що-небудь у супереч закон, наказу, традиції, відступати від чогось установленого, узвичаєного. Невизнані – такі, які не вважають дійсними, законними, відмовляють у їх ствердженні своєю згодою, відмовляють у підтвердженні їх існування, у праві на їх існування. Оспорювати – висловлювати свою незгоду з ким-,

чим-небудь, брати під сумнів, заперечувати [9, 10].

У той же час частина перша статті 1 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) зазначає, що підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (у тому числі іноземні), громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи і в установленому порядку набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності (далі – підприємства та організації), мають право звертатися до господарського суду згідно з встановленою підвідомчістю господарських справ за захистом своїх порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів, а також для вжиття передбачених цим Кодексом заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням [1].

Відносно порушеного та оспорюваного права, М.П. Мельник коментує, що воно є об'єктом судового захисту позовного провадження. Наявність такого права зумовлює виникнення між суб'єктами господарювання спору [13, 7].

На думку В.К. Мамутова, під правопорушенням, яке є підставою для господарсько-правової відповідальності, слід розуміти порушення учасником господарських відносин норм законів (підзаконних нормативних актів), що регулюють господарські відносини, або порушення умов договору при виконанні взятих на себе зобов'язань [14].

У той же час В.М. Гайворонський під правопорушенням розуміє протиправну (заборонену) дію чи бездіяльність суб'єкта господарювання або іншого учасника господарських відносин, який порушує права і законні інтереси іншої особи – потерпілого або перешкоджає їх реалізації [6, 204].

Господарське правопорушення – це винне, протиправне діяння, яке спричиняє шкоду господарським відносинам, правам та законним інтересам суб'єктів господарювання та інших учасників господарських відносин, переконана С.В. Несинова. На її думку, склад господарського правопорушення включає у себе такі обов'язкові елементи: протиправну поведінку суб'єктів господарювання; наявність шкоди; причинний зв'язок між протиправною поведінкою пра-

вопорушника та наслідками; вину правопорушника [14, 491].

С.Й. Кравчук конкретизує кваліфікуючі ознаки таких діянь. Протиправність поведінки господарського порушника може виражатись як у дії, так і бездіяльності, що порушують правову норму, планове завдання, умови договору та ін. Вина господарського правопорушника – це негативне суб'єктивне ставлення правопорушника до прав і законних інтересів потерпілого. Вина у господарській практиці – це наявність двох обставин, які дають підстави для застосування відповідальності: наявність в особи-правопорушника реальних можливостей для належного виконання; невжиття правопорушником всіх необхідних заходів для недопущення правопорушення, запобігання збиткам (шкоді) потерпілого. С.Й.Кравчук серед обов'язкових умов ще виділяє факт господарського порушення – тобто порушення норми закону, умови договору, державного контракту тощо, внаслідок чого завдаються збитки або інша шкода майновим правам та інтересам потерпілого [10, 152].

Як стверджує В.Д. Чердачук, позивач у господарському судочинстві – це особа, яка передбачувано є володільцем спірного права або інтересу, що охороняється законом, і яка звертається до господарського суду за захистом, оскільки вважає, що її право порушено або необґрунтовано оспорюється відповідачем. Відповідачами і господарському процесі є підприємства та організації, фізичні особи – підприємці, яким пред'явлено позовну вимогу. Відповідач – це особа, яка, за твердженням позивача, є або порушником його прав, або необґрунтовано оспорює його права, вона внаслідок цього притягується до відповідальності за позовом і проти неї порушено справу [20, 95].

Лише в момент порушення чи оспорювання прав інтелектуальної власності у власника pojawiaється реальна правова можливість права на захист, що являє собою самостійне суб'єктивне право. Як стверджує В.О. Жаров, у загальному вигляді право на захист можна визначити як надану правомочній особі можливість застосування заходів правоохоронного характеру для відновлення його порушених прав чи таких, що

оспорюються. Суб'єктами права на захист є насамперед самі автори об'єктів права інтелектуальної власності, власники цих прав, а також їх спадкоємці та інші правонаступники. Порушником прав інтелектуальної власності є будь-яка фізична або юридична особа, яка не виконує вимог законодавчих актів, що регулюють правовідносини в цій сфері [8, 73].

Захистом прав інтелектуальної власності є правове забезпечення недоторканності цих прав, їх непорушності, а в разі порушення, застосування заходів примусового характеру, спрямованих на відновлення цих прав. Право на захист реалізується в рамках цивільних, кримінальних та адміністративних правовідносин, які виникли при цьому. Згідно з міжнародними стандартами поняття «захист прав інтелектуальної власності» включає передбачену законодавством діяльність уповноважених країною відповідних органів влади по визнанню, поновленню прав та усуненню перешкод, що заважають реалізації прав та законних інтересів суб'єктів права інтелектуальної власності [11, 47].

Спеціальні закони України з питань інтелектуальної власності не надають визначення категорії «порушення прав», а лише визначають дії, які визнаються порушенням прав інтелектуальної власності щодо певного об'єкта цих прав. Також відповідні закони не містять визначення категорії «посягання на права».

На думку Д. Лонг, правопорушенням визнається будь-яке посягання на права інтелектуальної власності стосовно відповідного об'єкта цих прав, що передбачені законом. Цими законами визначено дії, які визнаються використанням об'єкта права інтелектуальної власності. А правопорушенням вважається будь-яке вчинення без згоди правовласника дій, які визнаються використанням об'єкта права інтелектуальної власності [11, 49].

Не визначають спеціальні закони з питань інтелектуальної власності і поняття «оспорення». Тому варто звернутись до ЦК України, згідно з яким оспорюваними є правочини, які ЦК не визнає в імперативній формі недійсними, а лише допускає мож-

ливість визнання їх недійсними в судовому порядку за вимогою однієї зі сторін або іншої заінтересованої особи. До них належать переважно правочини з дефектами волі та волевиявлення його суб'єктів.

Варто зазначити, що частина перша статті 6bis Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів оперує поняттям посягання. Так, незалежно від майнових прав автора і навіть після відступлення цих прав, він має право вимагати визнання свого авторства на твір і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні цього твору, а також будь-якому іншому посягання на твір, здатному завдати шкоди честі або репутації автора.

Природно, що і Закон України «Про авторське право і суміжні права» серед особистих немайнових прав автора визначає протидію будь-якому іншому посягання на твір, що може зашкодити честі і репутації автора [4].

Під порушенням прав автора П.М. Цибульов називає неправомірне (без дозволу автора) використання творів. Посилання користувача твору на низький художній чи науковий рівень твору, на мету використання твору, на невеликий обсяг використання твору тощо не можуть братися до уваги при вирішенні питання про відповідальність користувача. Вважається порушенням особистих немайнових прав автора оприлюднення твору, спотворення твору, зміна твору тощо. Будь-яке відтворення чи використання твору без дозволу автора без виплати йому винагороди є порушенням виключних майнових прав. Використання виконань творів шляхом публічного повідомлення виконань, фіксації їх на носії та розповсюдження зафіксованих виконань без дозволу виконавця є порушенням його прав [19, 92].

Серед найпоширеніших правопорушень у сфері авторського права та суміжних прав Д. Лонг називає: виготовлення і розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм; тиражування та розповсюдження неліцензійного комп'ютерного програмного забезпечення; нелегальне виробництво, експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування [11, 49].

Як зазначає В.Б. Юскаєв, посягання на твір – усі форми обходження з твором або його використання, що завдає шкоди художній цінності твору або репутації його автора. Подібні дії є порушенням особистих немайнових прав. На його думку, порушення права авторства полягає у присвоєнні результатів чужої творчої праці і спробі видати їх за власну розробку. Переважно зазначене порушення пов'язане з порушенням інших прав, зокрема права на одержання патенту, права на винагороду за використання розробки, оскільки право авторства є базовим для всіх інших прав розробників. Право на авторське ім'я може бути порушене, перш за все, шляхом не зазначення імені справжнього розробника в опублікованих відомостях про заявку на винахід, відомостях про виданий патент, в інших офіційних і неофіційних публікаціях, у яких йдеться про створену розробку. Право на ім'я може бути порушене шляхом спотворення справжнього імені автора. Будь-яку фізичну або юридичну особу, яка використовує винахід, корисну модель, промисловий зразок, захищені патентом, з порушенням закону, вважають порушником патенту [21, 117].

У сфері промислової власності найбільш поширеними правопорушеннями є виробництво і розповсюдження продукції з незаконним використанням торговельних марок, географічних зазначень та фірмових найменувань відомих вітчизняних та зарубіжних виробників, а також виготовлення і реалізація товарів з використанням запатентованих винаходів, корисних моделей та промислових зразків без згоди власників прав на ці об'єкти права інтелектуальної власності.

П.М.Цибульов перераховує дії, що вчинені без дозволу власника патенту на винахід або корисну модель, які визнаються порушенням його прав:

– виготовлення продукту із застосуванням запатентованого винаходу (корисної моделі), застосування такого продукту, пропонування для продажу, в тому числі через Інтернет, продаж, імпорту (ввезення) та інше введення його в цивільний оборот або зберігання такого продукту в зазначених цілях;

– застосування процесу, що охороняється патентом, або пропонування його для застосування в Україні, якщо особа, яка пропонує цей процес, знає про те, що його застосування забороняється без згоди власника патенту або, виходячи з обставин, це і так є очевидним.

Порушенням прав визнається виготовлення виробу із застосуванням запатентованого промислового зразка, застосування такого виробу, пропонування для продажу, у тому числі через Інтернет, продаж, імпорту (ввезення) та інше введення його в цивільний оборот або зберігання такого виробу в зазначених цілях [19, 89].

Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» використовує два терміни протиправної поведінки порушення і посягання, не розмежовуючи цих два поняття. Частина перша статті 20 Закону, зокрема, говорить про те, що будь-яке посягання на права власника свідоцтва, у тому числі вчинення без згоди власника свідоцтва дій, що потребують його згоди, та готування до вчинення таких дій, вважається порушенням прав власника свідоцтва, що тягне за собою відповідальність згідно з чинним законодавством України [7].

О.В. Піхурець обстоює позицію, що право на торговельну марку за своєю правовою природою необхідно віднести до виключних прав на результати творчої діяльності. З цього випливає, що правова охорона торговельної марки повинна надавати тільки правоволодільцю зареєстрованої марки юридично забезпечену можливість необмеженого господарчого використання її у виробництві і торгівлі, водночас виключаючи з-поміж користувачів усіх інших осіб. З позитивної сторони зміст цього права зводиться до виключної можливості використовувати марку будь-яким способом, з негативної – до заборони всім іншим застосовувати ту ж саму марку таким же способом. У свою чергу, право на торговельну марку відноситься і до категорії абсолютних прав. Ніхто, крім уповноваженої особи, не може використовувати марку. Кожне використання її іншими особами без згоди правоволодільця в будь-якій формі є правопорушенням [16, 11].

Неправомірними діями, що тягнуть за

собою захист порушених прав та настання юридичної відповідальності, визнається неправомірне розголошення, використання, незаконне збирання відомостей, що становлять комерційну таємницю. Протиправними діями є також схиляння до розголошення комерційної таємниці – підбурювання особи, якій були довірені у встановленому порядку або стали відомі у зв'язку із виконанням службових обов'язків відомості, які за законодавством України становлять комерційну таємницю, до розкриття цих відомостей, якщо це спричинило або могло спричинити шкоду власнику прав на комерційну таємницю [11, 49].

Будь-яке посягання на права патентоволоділля промислового зразка вважається порушенням його прав, що тягне за собою відповідальність згідно з чинним законодавством України. На вимогу патентоволоділля таке порушення повинно бути припинено, а порушник зобов'язаний відшкодувати патентоволоділцю заподіяні збитки [15, 150].

Підсумовуючи проведене дослідження, ми вбачаємо підстави для наступних висновків.

Порушенням права інтелектуальної власності є вчинення дій, які суперечать положенням законодавства (незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності) чи умовам договору та які є підставою виникнення регулятивних правовідносин (охоронних чи захисних).

Невизнання права інтелектуальної власності – це діяння (дія або бездіяльність) особи щодо ігнорування права інтелектуальної власності, яке безпосередньо не порушує право, але створює невизначеність у правовому статусі власника прав.

Оспорювання прав інтелектуальної власності це дії особи, спрямовані на зміну спірного права інтелектуальної власності шляхом звернення до суду з заявою про визнання наявності свого права та (або) визнання відсутнім права опонента. Можна виділити добросовісне оспорення прав (особа добросовісно захищає своє право у спосіб оспорення права третіх осіб) та недобросовісне оспорення (особа зловживає своїм правом, використовує його всупереч призначенню).

Посягання на права інтелектуальної власності це дії особи, спрямовані на привласнення права інтелектуальної власності, а також дії, які можуть завдати шкоди власнику прав.

Література

1. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 6, ст.56.

2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, NN 40-44. ст.356.

3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, N 40-41, 42, ст.492.

4. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII // Відомості Верховної Ради України, 1994, N 13, ст. 64.

5. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15.12.1993 № 3689-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, N 7, ст. 36.

6. Гайворонський В.М. Господарське право України: Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти / В.М Гайворонський, В.П. Жушман, Н.В. Погорецька та ін.; За ред. В.М Гайворонського, В.П. Жушмана. – Харків: «Право», 2005. – 384 с.

7. Дзера О.В. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: НЗ4. У 2 т. – 3-є вид., перероб. і доп. / За ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – Т. I. – 832 с.

8. Жаров В.О. Право інтелектуальної власності в системі права України. Навчальний посібник. – К.: Ін-т. інтелект. власн. і права, 2004. – 105 с.

9. Зейкан Я.П. Коментар Цивільного процесуального кодексу України / 2-ге вид., доп. – К.: Юридична практика, 2007. – 592 с.

10. Кравчук С.Й. Господарське право України: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2007.-264 с.

11. Лонг Д. Захист прав інтелектуальної власності / Практичний посібник/ автор-

АНОТАЦІЯ

Розглянуто категорії «порушення», «невизнання», «оспорювання», та «посягання» на право інтелектуальної власності. Проаналізовано положення Цивільного та Господарського кодексів України, а також спеціальних законів у сфері інтелектуальної власності щодо кваліфікації порушення прав. Запропоновано можливе визначення досліджуваних категорій.

SUMMARY

Consider the category of “disturbing”, “non-recognition”, “challenging” and “encroachment” on intellectual property law. Examined the provisions of the Civil and Commercial Code and special laws on intellectual property rights violations in relation to qualifications. Suggested a possible definition of the studied categories.

ський колектив Доріс Донг, Патриція Рей, Жаров В.О., Шевелева Т.М., Василенко І.Е., Дроб'язко В.С., – Київ, 2007. – 465 с.

12. Мамотов В.К. Науково-практичний коментар господарського кодексу України / В.К. Мамотов. – Київ: Юрінком Інтер, 2004.– 441 с.

13. Мельник М.П. Науково-практичний коментар Господарського процесуального кодексу України/ Станом на 3 вересня 2012 р. / ЦУЛ, 2012. – 364 с.

14. Несинова С.В. Господарське право України. Навч. посіб. / Несинова С.В., Воронко В.С., Чебікіна Т.С./ за заг. ред. С.В. Несиної. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 564 с.

15. Паладій М.В. Інтелектуальна власність як джерело високоякісного розвитку. Загальний огляд для малих і середніх підприємств (МСП). За редакцією М.В. Паладія, – К.: 2003. – 308 с.

16. Піхурець О.В. Охорона права на торговельну марку (цивільно-правовий ас-

пект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юридичних наук : спец. 12.00.03. «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / О.В. Піхурець. – Харків, 2005. – 21 с.

17. Постанова Вищого господарського суду України від 12 квітня 2011 року № 20/184. Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>

18. Про судові рішення у цивільній справі. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 року № 14. Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua>

19. Цибульов П.М. Основи інтелектуальної власності / Навчальний посібник. – К.: «Інст. інтел. власн. і права», 2005. – 108 с.

20. Чердачук В.Д. Господарське процесуальне право: Підручник / В.Д. Чердачук, В.В. Сухонос (ст.), В.Н. Нагребельний, Д.М. Лук'янець; За заг. ред. к.ю.н. В.Д. Чердачука. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – 378 с.

21. Юскаєв В.Б. Навчальний посібник з курсу «Інтелектуальна власність». – Суми: Видавництво СумДУ, – 2009. – 305 с.